

Starši in mladostniki o odnosu do tveganih oblik vedenja in načinov discipliniranja

Parents and adolescents on their attitude towards risky behaviours and the discipline methods applied

Martina Ferić - Šlehan in Josipa Bašić

Povzetek

Martina Ferić - Šlehan, mag. soc. ped., mferic@erf.hr; Josipa Bašić, dr. soc. ped., josipa.basic@erf.hr; obe Edukacijsko-rehabilitacijska fakulteta, Kušlanova 59a, 1000 Zagreb, Hrvaška. *Prispevek obravnava razlike med percepcijo staršev in mladostnikov o nezaželenih oblikah vedenja mladostnikov, načinu discipliniranja s strani staršev v primeru tovrstnega vedenja, pogovorih o tvegane in nezaželenem vedenju mladostnikov ter pogostosti tovrstnih pogovorov v družini. Vzorec je sestavljalo 489 dijakov/dijakinj (46 % dijakov in 54 % dijakinj) vseh razredov srednjih šol v štirih mestih istrskega področja na Hrvaškem in 407 staršev (20,6 % očetov in 79,3 % mater v starosti od 31 do 60 let). V prispevku so predstavljeni rezultati spremenljivk iz dveh vprašalnikov: Vprašalnik za mladostnike (po Adolescent Survey, Texas A&M Univesity, ZDA) in Vprašalnik za starše (po Parents Survey, Texas A&M Univesity, ZDA). Rezultati so obdelani z deskriptivno metodo, razlike med starši in mladostniki pa z enosmerno analizo variance. Pri večini*

spremenljivk se pojavljajo statistično pomembne razlike v percepciji staršev in mladostnikov, ki nakazujejo, da: (1) starši pri mladostnikih tolerirajo zlorabo alkohola, neodgovorne spolne odnose in izostanke iz šole; (2) se tako starši kot otroci zavedajo nedoslednosti v ravnanju in vedenju staršev; (3) kadar se starši pogovarjajo s svojimi otroki o tveganem vedenju, so to najpogosteje pogovori o zlorabi alkohola in drog, najmanj pa o izostajanju iz šole ter o neodgovornem spolnem vedenju. Mladostniki menijo, da se starši z njimi pogovarjajo veliko manj, kakor to menijo starši. Raziskav, ki proučujejo razlike v percepciji staršev in mladostnikov v povezavi s tveganim vedenjem mladostnikov, ni veliko. Mnogo pa je takih, ki potrjujejo, da vedenje staršev in njihove reakcije na tvegana vedenja mladostnikov vplivajo na razvoj tovrstnih vedenj. Rezultate bomo uporabili za načrtovanje različnih preventivnih intervencij na področju dela z družinami in razvoja starševskih veščin.

Ključne besede: starši, mladostniki, percepcija, tvegane oblike vedenja, starševstvo, discipliniranje.

Abstract

The paper looks at the differences between how adolescents and their parents experience undesirable adolescents' behaviours; how parents discipline their children when such behaviour is displayed; conversations about adolescents' risky and undesirable behaviour, and the frequency of such conversations in the family. The sample consisted of 489 students from all high school years in four towns in Istria, Croatia, and 407 parents. The paper presents an analysis of results from two surveys: Adolescent Survey and Parents Survey, Texas A&M University, USA. The results were processed using

the descriptive method, and the differences between parents and adolescents using one-way variance analysis. Most variables returned statistically significant differences in the parents and children's perceptions, indicating that: (1) parents tolerate alcohol abuse, irresponsible sex and school truancy; (2) both parents and children are aware of parents' inconsistencies in their responses and behaviour; (3) when parents discuss risky behaviours with their children, most frequently the topic is alcohol and drug abuse and the least frequently truancy and irresponsible sexual behaviours. According to young people, parents spend much less time talking to adolescents than parents think. There are very few research studies looking at the differences in perceptions between parents and children in relation to the children's risky behaviours. There are many, however, which confirm that parents' behaviour and their reactions to adolescents' risky behaviour affect the development of such behaviours. We will use our results in our planning of various preventative interventions in the area of work with families and the development of parental skills.

Key words: *parents, youngsters, perception, risky behaviour, parenthood, discipline.*

1 Uvod

Današnji problemi otrok in mladostnikov so nedvomno pogojeni tako z njihovimi individualnimi značilnostmi kakor tudi z življenjskimi pogoji oziroma prisotnostjo zaščitnih ali tveganih (rizičnih) dejavnikov neposrednega in posrednega okolja.

V prispevku obravnavamo razlike v percepciji mladostnikov in staršev, nezaželene oblike vedenja mladostnikov in načine discipliniranja s strani staršev, ki jih tovrstno vedenje vzpodbudi. Spregovorimo tudi o pogostosti pogovorov v družini o tveganih in nezaželenih vedenjskih oblikah mladih.

Zakaj smo izbrali prav to temo? Raziskovalni projekt,¹ katerega del rezultatov posredujemo v tem članku, je pokazal tako na vrsto varovalnih kot rizičnih dejavnikov pri razvoju vedenjskih težav in motenj pri mladih v 12 občinah in mestih v Istri kot tudi na razlike v zaznavanju, razumevanju in ocenjevanju tega pojava pri starših in mladih, zajetih v raziskavo. Te razlike so bile za nas raziskovalce poseben izziv, zato smo se odločili za podrobnejšo analizo s pričakovanjem, da bomo lahko odgovorili na vprašanji: Zakaj je temu tako? in Koliko različna percepcija dodatno vpliva na dejavnike tveganj za razvoj tovrstnih vedenj?

Odgovore na ti vprašanji je mogoče dobiti z razumevanjem vloge staršev pri socializaciji otrok, njihovega odnosa do tveganega vedenja mladostnikov, njihove usposobljenosti in ustreznega odzivanja tako pred pojavom tovrstnega vedenja kot ob njegovem pojavunazadnje tudi odgovore o spretnosti staršev v discipliniranju, postavljanju pravil, doslednosti v spodbujanju pozitivnega vedenja ter sankcioniranja rizičnih vedenjskih stilov. Tako pretekle kot sodobne raziskave s področja odnosov med starši in njihovimi otroki ter raziskave o kakovosti starševstva kažejo na pomemben vpliv obojega (odnosov in starševske vloge) na pozitiven razvoj mladih. Ob tem ne gre prezreti pomena dejavnikov socialnega okolja, kot so šola, soseska, mestna skupnost itd.

Preden se posvetimo rezultatom, si oglejmo še nekaj splošnih ugotovitev o mladih danes in o pomenu družine.

Razvojne naloge, s katerimi se mladi soočajo, vplivajo tako na njih kot na njihovo vedenje. Zato tudi razširjeno mnenje, da mladostniki nikoli niso »lahki« za svoje starše (Lingren, b. d.). Prehod iz otroštva v mladostništvo je obdobje ponovnega pogajanja ter preurejanja odnosov in meja tako s starši kot z vrstniki (Morin, Milito in Costlow, 2001). Zato se v tem obdobju sprememb in želje po osamosvojitvi lahko pojavi veliko tveganih vedenj, s katerimi se mladostniki želijo vključevati v širše okolje in se preizkušati (Ferić, 2002). Burt, Resnick in Novick (1998) mladostniško obdobje vidijo kot tisto, v katerem mladostniki iščejo nove izkušnje, vključujoč

¹ Raziskovalni projekt »Skupnosti, ki skrbijo za ljudi kot preventivni modeli vedenjskih težav in motenj« se izvaja v sodelovanju Edukacijsko-rehabilitacijske fakultete Univerze v Zagrebu in upravne enote oddelka za zdravstvo, socialno skrb in delo Istrske Županije od leta 2002. Njegova nosilka je prof. dr. Josipa Bašič, soavtorica tega prispevka.

izkušnje z določeno količino tveganja ali socialnega nasprotovanja. Mnogim so privlačne tudi intenzivne tvegane ali celo nelegalne dejavnosti. In prav tu ima vpliv skupnosti, v kateri mlad človek odrasča, ter vrednostne orientacije tako družin, vrstniških skupin kot socialnih skupnosti. Avtorji tudi menijo, da popolna abstinenca tveganih ravnanj ni nujno dobra stvar za mladostnika (Scales, b. d.). Če tveganje definiramo kot kombinacijo: tveganje = razvojno raziskovanje + nevarnosti iz okolja, se je treba vprašati, kako lahko mladostniki raziskujejo svoje vrednote, talente, interes in zmožnost na varen način.

Huebner (2000) izpostavi, da je za razvoj zdrave in odgovorne osebnosti mladostniku treba omogočiti vzpostavitev lastnih "vodičev" za vedenje in prevzemanje posledic ter da mora mladostnik sovplivati na postavljanje družinskih pravil. A poudari tudi pomen nadzora in oblikovanja dovolj strukturiranega okolja odrasčanja. Mladostnikom je treba omogočiti neodvisnost, vendar ne toliko, da bi jih izpostavili nevarnostim. Kljub kljubovanju staršem in okolju mladostniki potrebujejo varnost in strukturo, naloga staršev in ustanov pa je, da to zagotovijo, saj se bodo mladi le tako učinkovito spoprijemali z razvojnimi nalogami tega obdobja.

Starši, ki v zadostni meri in pravilno nadzorujejo mladostnike na primerno zahtevajoč način, lahko zmanjšajo tveganje za nastanek rizičnih vedenj (prehitra spolna aktivnost, zloraba alkohola itd.) in vedenjskih težav. Rezultati raziskave (Cookston, 1999) govorijo o razlikah v nadzorovanju otrok v enostarševskih družinah. Najmanj nadzora je v očetovskih enostarševskih družinah, nekoliko več v materinskih enostarševskih družinah, največ pa v družinah z obema staršema. Rezultati potrjujejo, da se odvisnost od alkohola in drog ter vedenjske motnje pogosteje javljajo v očetovskih enostarševskih družinah.

Li, Stanton in Feigelman (1999) ugotavljajo, da ustrezen nadzor staršev nad mladostniki zmanjša kasnejša tvegana vedenja. Torabi (2005) ugotovi, da pomanjkanje nadzora, posebej v prostem času, vpliva na zlorabo drog pri mladih. Zavzema se za preventivne ukrepe ter vključevanje staršev in drugih odraslih (vzgojitelji, učitelji) v oblikovanje strukturiranih aktivnosti po pouku in v skupnosti.

Tudi avtorici tega prispevka sta že pisali o povezavi tveganega vedenja mladostnikov in razvoja vedenjskih motenj, na kar vplivajo

predvsem nedosledno discipliniranje, pomanjkljiva pravila ter neučinkovita komunikacija med mladimi in odraslimi (Bašić in Ferić, 2000). Lefkowitz in sodelavci (1977, po Pillay, 1998) odkrivajo povezanost med nedoslednostjo staršev ter tveganimi vedenji in razvojem vedenjskih motenj, pri čemer je vztrajanje tovrstnih vedenjskih slik povezano s kakovostjo odnosov mladih in njihovih staršev. To dokazuje tudi longitudinalna študija Overturfa in Downsa (2003), ki pokaže, da čim manj starši vedo in se z otroci pogovarjajo o nevarnosti drog in prestopniškem vedenju (kraje), tem večja je verjetnost, da bodo mladi droge zlorabljali in izvajali delinkventna dejanja.

O tveganih dejavnikih v družini govorijo Garner, Green in Marcus (1994). Navajajo konflikte v družini, družinsko nasilje, neorganiziranost in pomanjkanje družinske povezanosti, socialno izolacijo, pogoste in hude stresne situacije, pomanjkljiv nadzor ter neustrezno discipliniranje in nerealna pričakovanja staršev. Loeber ter Stouthamer - Loeber (1986, po Pillay, 1998) pokažejo, da so vedenjske težave povezane s pomanjkljivo odgovornostjo staršev, z neustreznim starševskim nadzorom, s premalo kakovostnega časa, ki ga starši in otroci preživijo skupaj ter z nezanimanjem staršev za aktivnosti, ki jih otrok izvaja v vrstniškem krogu. Neodgovorno starševstvo pa označujejo tudi prevelike zahteve staršev in to, da se starši sami neustrezno vedejo (alkohol, nasilje ...), kar ugotavljata McMahon in Wells (1989, po Pillay, 1998).

Mladi, ki izražajo vedenjske težave in motnje (Pillay, 1998), doživljajo svojo družino kot rigidno z veliko neustreznega nadzora in neustrezne strukture za razliko od tistih mladih, ki vedenjskih težav ne kažejo. Prvi so manj zadovoljni s svojimi družinami, menijo, da so njihove družine premalo fleksibilne ter da manjka emocionalne povezanosti med njimi in starši. Pomembno je izpostaviti, da si mladostniki ne želijo niti rigidne in stroge discipline niti popolne svobode. Na srečo starši praviloma uporabljajo pravila, vodenje, pogovore in pogajanja. Mladostniki v glavnem nadzor in pravila, ki jih postavljajo njihovi starši, doživljajo kot pozitivno skrb staršev, še posebej pri pomembnih in s tem tudi tveganih življenjskih vprašanjih (Huebner, 2000).

Nelson, Patience in McDonald (1999) so poleg razlik mladih in staršev (v 7 razredih osnovnih šol v ZDA) v odnosih do tveganega vedenja ugotovili tudi tri dejavnike zmanjševanja tveganega vedenja.

Prvi je ocena mladih, da imajo s starši zadovoljujoče in emocionalno povezane odnose, drugi, da je vzpostavljena komunikacija v družini dobra, ter tretji, da so pričakovanja staršev do otrok primerna.

Družine, ki tako ravnajo, utrjujejo varovalne dejavnike ter povečujejo možnosti, da bodo tako starši kot mladi na stresne okoliščine in nevarnosti odgovorili primerno in kompetentno. Poudarjanje varovalnih dejavnikov krepi družinsko odpornost in oblikuje družinsko okolje, v katerem se bo mladostnik učil "za življenje" in se pozitivno razvijal (Ferić, 2003).

Starši in drugi se pogosto sprašujejo, kako doseči vzgojne cilje. Kratek odgovor je v naslednjem: »Vsak mladostnik potrebuje predvidljivo strukturo, skupek pravil in primernih pričakovanj.« (Raboteg - Šarić in Rogić, 2002: 181.) Damon (po Raboteg - Šarić in Rogić, 2002) predlaga izdelavo t. i. deklaracije za mlade, ki bi vsebovala pravila, izvajalce, standarde in načrte akcij lokalnih skupnosti, ki bi jo le-te lahko prilagajale svojim potrebam in zmožnostim.

2 Metode raziskave

Vzorec je sestavljal 489 dijakov in dijakinj vseh 13 srednjih šol in 407 staršev iz štirih istrskih mest na Hrvaškem. Raziskava temelji na prostovoljnem sodelovanju in na soglasju staršev.

V tabeli 1 je prikazano število sodelujočih, % anketirancev in vključenih srednjih šol po posameznih mestih.

Tabela 1: Število anketirancev in srednjih šol po mestih

Mesto	Število srednjih šol	Anketiranci			
		dijaki		starši	
		f	%	f	%
Labin	1	71	14,5	55	13,5
Pazin	2	93	19,0	94	23,1
Poreč	2	98	20,0	99	24,3
Pula	8	227	46,6	159	39,1
Skupaj	13	489	100,0	407	0,0

Vzorec učencev je sestavljalo 46 % dijakov in 54 % dijakinj. Glede na letnik srednje šole – 127 (26,0 %) prvi letnik, 148 (30,3 %)

drugi letnik, 130 (26,6 %) tretji letnik in 84 (17,2 %) četrti letnik.

Glede na cilj raziskave je pomembno povedati, da 427 sodelujočih (87,3 %) živi v družinah z obema staršema, 38 (7,75%) z materjo ali samo z očetom, 24 (4,9 %) pa jih živi z enim od staršev in očimom/mačevo, s sorodniki ali izven družine.

Vzorec staršev je sestavljalo 84 (20,6 %) očetov in 323 (79,3 %) mater. Glede na starost je 93 staršev v dobi od 31 do 40 let (22,9 %), 266 (65,4 %) v starosti od 41 do 50 let ter 48 staršev (11,8 %) med 51. in 60. letom. Poročenih je 362 (88,9 %) staršev, večina jih ima dva ali več otrok (85,5 %). 134 (32,9 %) jih ima višjo ali visoko izobrazbo, 233 (57,25 %) srednjo šolo ter 40 (9,8 %) končano osnovno šolo.

V raziskavi sta bila uporabljena dva vprašalnika, Vprašalnik za mladostnike (224 spremenljivk, prilagojen po Adolescent Survey, Texas A&M Univesity, ZDA) in Vprašalnik za starše (180 spremenljivk, prilagojen po Parents Survey, Texas A&M Univesity, ZDA). Oba pokrivata področje skupnosti, družine, vrstnikov, šole, tveganih vedenj in odnosa do tveganih vedenj.

Iz obeh vprašalnikov je v prispevku uporabljena le skupina področja družinskih/starševskih veščin, ki se nanašajo na: (1) discipliniranje tveganega vedenja pri mladostnikih, (2) pravila, ki se nanašajo na tvegana vedenja v družini, (3) reakcije staršev na nezaželena vedenja, (4) doslednost staršev v discipliniranju ter (5) pogostost razgovorov o tveganih vedenjih.

Podatki so bili obdelani z deskriptivno metodo, razlike med odgovori staršev in mladostnikov pa z analizo variance.

3 Rezultati

3.1 Kaznovanje tveganega vedenja

Prva skupina vprašanj za mladostnike in starše se nanaša na vprašanje: Če bi tvoji starši vedeli, da delaš nekaj od naštetega, bi te kaznovali? oziroma: Če bi vedeli, da vaš otrok dela nekaj od naštetega, bi ga kaznovali? Navedena vedenja so bila: pitje alkohola, uporaba drog, nasilno vedenje, kazniva dejanja, neopravičeni izostanki iz šole, nezaščiteni spolni odnosi. V tabeli 2 so odgovori

mladostnikov in njihovih staršev podani v obliki absolutnih frekvenc in odstotkov.

Tabela 2: Odgovori staršev in mladostnikov na vprašanja: Če bi tvoji starši vedeli, da delaš nekaj od naštetega, ali bi te kaznovali? in Če bi vedeli, da vaš otrok dela nekaj od naštetega, ali bi ga kaznovali?

Verjetnost kaznovanja: Vedenje:	Gotovo/verjetno		Mogoče		Verjetno ne/gotovo ne	
	starši f %	mladostniki f %	starši f %	mladostniki f %	starši f %	mladostniki f %
pitje alkohola	338 83,0	233 47,6	40 9,8	127 26,0	29 7,2	129 26,4
uporaba drog	391 96,1	455 93,0	10 2,5	20 4,1	6 1,5	14 2,8
nasilniško vedenje	384 94,8	403 82,4	10 2,5	65 13,3	11 2,7	21 4,3
kazniva dejanja	391 96,1	455 92,8	10 2,5	22 4,5	6 1,5	13 2,6
neopravičeni izostanki iz šole	379 93,1	382 78,1	18 4,4	70 14,3	10 2,5	37 7,6
spolni odnosi brez zaščite	368 74,7	345 70,6	26 6,4	79 16,2	13 3,2	65 13,3

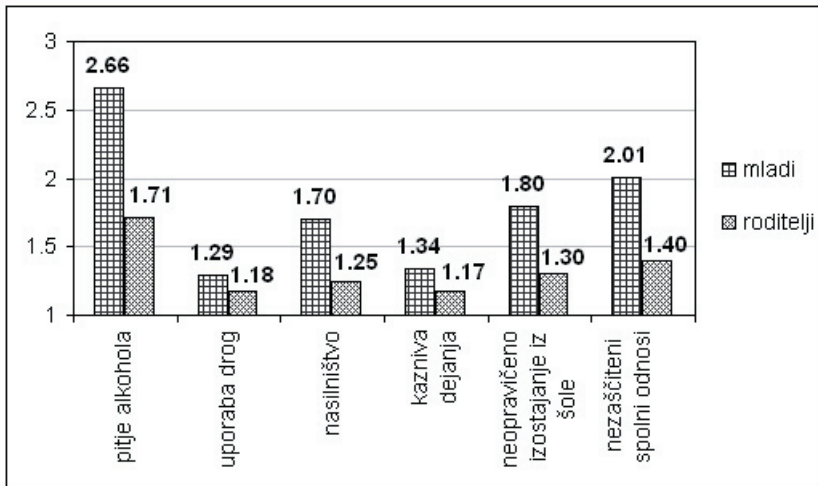
Statistično pomembne razlike med odgovori mladostnikov in staršev so pri vseh šestih spremenljivkah, in sicer z 99% statistično pomembnostjo, kar prikazuje tudi tabela 3.

Tabela 3: Statistično pomembne razlike med mladostniki in starši pri skupini vprašanj o verjetnosti kaznovanja za tvegano vedenje mladostnikov

Vedenje:	F	p
pitje alkohola	154,374	0,000
uporaba drog	6,048	0,014
nasilniško vedenje	67,414	0,000
kazniva dejanja	14,701	0,000
neopravičeni izostanki iz šole	67,982	0,000
spolni odnosi brez zaščite	75,567	0,000

Razlike med odgovori staršev in otrok ter trendi so vidni v grafu 1, ki je narejen na osnovi aritmetičnih sredin. Vrednost 3 pomeni kategorijo "morda" in vrednost 1 kategorijo "gotovo bi" (me/ga kaznovali).

Graf 1: Povprečne vrednosti odgovorov mladostnikov in staršev na vprašanje *Če bi tvoji starši vedeli, da delaš nekaj od naštetega, bi te kaznovali? oz. Če bi vedeli, da vaš otrok dela nekaj od naštetega, bi ga kaznovali?*

Iz zgornjega grafa je razvidno, da se odgovori obeh skupin anketirancev raztezajo od odgovora "morda" do odgovora "gotovo bi", kar kaže, da tovrstna vedenja kot tvegana vidijo tako starši kot mladostniki. Hkrati oboji menijo, da je treba uporabo alkohola manj kaznovati, sledijo pa nezaščiteni spolni odnosi in neopravičeni izostanki iz šole. Za bolj nevarna vedenja, npr. uporaba prepovedanih drog, kazniva dejanja in nasilništvo, tako starši kot mladostniki menijo, da jih je treba sankcionirati. Razlike kažejo na drugačno percepcijo staršev in mladostnikov. Mladi menijo, da jih bodo starši "manj verjetno" kaznovali, kot to mislijo starši. Velike razlike so v percepciji staršev in mladostnikov pri uporabi alkohola, nezaščitenih spolnih odnosih in neopravičenih izostankih iz šole. Poraja se vprašanje, čigava percepcija je bolj točna. Ker so razlike v percepciji med starši in mladostniki pri vedenjih, v katera so mladi pogosteje vključeni in imajo tudi neposredno izkušnjo z njimi glede na to, ali so bili kaznovani ali ne, lahko predvidevamo, da percepcija mladih bolj natančno odsliska realno dogajanje.

Sliko pojasnjujejo tudi rezultati spremenljivk, ali so v družinah vzpostavili pravila v zvezi s tveganimi vedenji, ki kažejo na statistično pomembno razliko med odgovori staršev in mladostnikov ($F = 17,738$; $p = 0,000$). Čeprav oboji v velikem odstotku menijo, da pravila obstajajo – starši (89,9 %) in mladi (79,9 %) –, je razlika med njimi statistično pomembna.

3.2 Reakcija staršev na nezaželena vedenja

Na spodnja vprašanja so odgovarjali le mladostniki, ki menijo, da ko naredijo nekaj slabega, se njihovi starši najpogosteje (skoraj vedno ali pogosto) z njimi mirno pogovarjajo (62,8 %), kričijo na njih (34,2 %), ukinejo nekatere privilegije (26,6 %), prepovedo vse izhode (9,6 %), jih ignorirajo (7,0 %), ponižujejo (3,3 %) ali udarijo (1,6 %). Rezultati so prikazani v tabeli 4.

Tabela 4: Reakcija staršev na nezaželena vedenja mladih

Reakcije staršev:	Mladi, ki so odgovorili z odgovorom »vedno« ali »pogosto«	
	f	%
miren pogovor	307	62,8
kričanje	167	34,2
ukinitev privilegijev	130	26,6
prepoved izhodov	47	9,6
ignoriranje	29	7,0
poniževanje	16	3,3
fizična kazen – pretepanje	10	1,6

Pogovori o vedenju stečejo, ko mladostnik naredi nekaj slabega, a še vselej veliko staršev namesto pogovora na otroka kriči. Med discipliniranjem in kaznovanjem prevladuje ukinjanje privilegijev, na primer izhodov. S primerjavo dobljenih podatkov z Banksovo in Quillenovo (2002) raziskavo o učinkovitosti tehnik discipliniranja v obdobju adolescence (ukinjanje privilegijev, prepovedovanje izhodov in pojasnjevanje) ugotovimo, da so nekatera vedenja vprašanih staršev uspešna. Starši z izjemo tehnike "kričijo name" uporabljajo primerne tehnike discipliniranja.

3.3 Doslednost staršev pri kaznovanju mladostnikov

Starši in mladostniki so odgovarjali na vprašanja, kako pogosto se starša med seboj strinjata glede načina discipliniranja, kako pogosto starši odstopijo od tega, kar naj bi otrok naredil, čeprav ni, ter kako pogosto se zgodi, da enkrat za isto vedenje kaznujejo, drugič pa ne. Odgovori staršev in mladih se na ta vprašanja ne razlikujejo statistično pomembno, kar kaže tabela 5.

Tabela 5: Doslednost staršev v discipliniranju

Spremenljivka	Vedno/pogosto		Včasih				Redko/nikoli					
	starši		mladi		starši		mladi					
	f	%	f	%	f	%	f	%				
Kako pogosto se starša ne strinjata glede kaznovanja	49	12,1	81	6,6	148	36,5	161	32,9	210	51,4	247	55,5
Odstopanje od nečesa, kar bi moral otrok narediti	47	11,5	58	11,9	182	44,7	234	47,9	178	43,7	197	40,3
Enkrat je neko dejanje kaznovano, drugič ne	38	9,3	42	8,6	116	28,5	152	31,1	253	62,1	295	60,3

Mladi na vprašanje strinjanja staršev glede kaznovanja odgovarjajo v kategorijah "redko ali nikoli" v 55,5 %, starši pa v 51,4 %, pri kategoriji "včasih" 32,9 % mladostnikov in 36,5 % staršev. Podobno je pri odgovorih na pogostost odstopanja od tistega, kar naj bi otrok naredil, a ni. Mladi "redko ali nikoli" v 40,3 %, starši pa v 43,7 %, medtem ko kategorijo "včasih" mladostniki ocenjujejo v 47,9 %, starši pa v 44,7 %. V zadnji spremenljivki, kako pogosto starši enkrat za neko dejanje kaznujejo, drugič pa za enako dejanje ne, mladostniki odgovarjajo "redko ali nikoli" v 60,3 % in starši v 62,1 %. Kategorija "včasih" je prisotna pri 31,1 % mladih in v 28,5 % pri starših. Gre za doslednost kaznovanja in zaključimo lahko, da je ta nizka, česar se zavedajo tako starši kot njihovi otroci.

3.4 Pogostost pogovorov med starši in mladostniki o tveganem vedenju

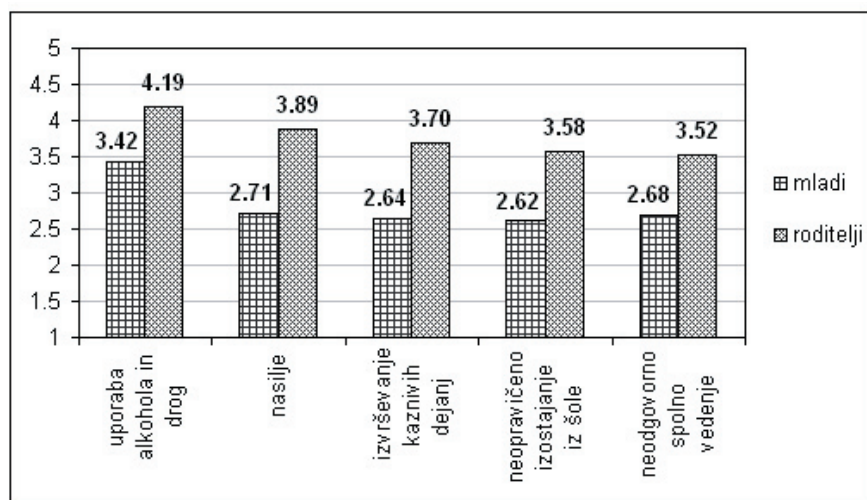
Spremenljivke, ki sledijo, se nanašajo na pogostost pogovorov med starši in mladostniki o tveganih vedenjih mladih, kot so uporaba alkohola in drog, nasilje, kazniva dejanja, neopravičeno izostajanje iz šole, neodgovorno spolno vedenje (zgodnji in nezaščiteni spolni odnosi ter pogosto menjavanje partnerjev), kar prikazuje spodnja tabela.

Tabela 6: Pogostost pogovorov med starši in mladostniki o tveganelem vedenju

Kako pogosto ste se v lanskem letu s starši pogovarjali o:											
Kako pogosto ste se v lanskem letu z vašim otrokom pogovarjali o:											
		Niti enkrat		Enkrat		2–3-krat		4–5-krat		več kot 5-krat	
		starši	mladi	starši	mladi	starši	mladi	starši	mladi	starši	mladi
uporabi alkohola in drog	f	23	61	24	62	64	129	37	86	259	151
	%	5,7	12,5	5,9	12,7	15,7	26,4	9,1	17,6	63,3	30,9
nasilju	f	47	141	32	81	62	123	43	67	223	77
	%	11,5	28,8	7,9	16,6	15,2	25,2	10,6	13,7	54,8	15,7
kaznivih dejanjih	f	61	157	39	86	60	112	50	46	197	88
	%	15,0	32,1	9,6	17,6	4,7	22,9	12,3	9,4	48,4	18,0
neopravičenem izostajanju iz šole	f	84	194	30	63	59	81	33	36	201	115
	%	20,6	39,7	7,4	12,9	14,5	16,6	8,1	7,4	49,4	23,5
neodgovornem spolnem vedenju	f	83	177	33	69	64	84	45	53	182	106
	%	20,4	36,2	8,1	14,1	15,7	17,2	11,1	10,8	44,7	21,7

V grafu 2 so na osnovi aritmetičnih sredin (pri čemer 1 pomeni “nikoli”, 5 pa “več kot petkrat”) prikazane razlike med starši in mladostniki v povprečni vrednosti za posamezne spremenljivke.

Graf 2: Povprečne vrednosti odgovorov staršev in mladostnikov na vprašanje o pogostosti pogovorov o tveganih vedenjih.

Iz grafa 2 je razvidno, da oboji pravijo, da se najpogosteje pogovarjajo o uporabi/zlorabi alkohola in drog, najredkeje pa o izostajanju iz šole in neodgovornih spolnih odnosih.

Med odgovori obeh skupin anketirancev ugotovimo statistično pomembne razlike pri vseh petih spremenljivkah (tabela 7).

Tabela 7: Statistična pomembnost razlik v ocenah pogostosti pogovorov med starši in mladostniki o tveganih vedenjih

Kako pogosto ste se v lanskem letu s starši pogovarjali o:		
Kako pogosto ste se v lanskem letu z vašim otrokom pogovarjali o:		
	F	p
uporabi alkohola in drog	78,260	0,000
nasilju	153,353	0,000
kaznivih dejanjih	113,038	0,000
neopravičenem izostajanju iz šole	78,649	0,000
neodgovornem spolnem vedenju	62,622	0,000

Tako iz grafa 2 kot iz tabele 7 ugotovimo razlike v percepciji staršev in mladostnikov o pogostosti pogovorov o tveganih vedenjih. Starši menijo, da se s svojimi otroki pogosteje pogovarjajo o tveganih vedenjih, kot to menijo mladostniki.

4 Razprava

Kakor rečeno, smo želeli raziskati, kako starši in njihovi otroci vidijo postavljanje pravil v družini, načine discipliniranja in pogovore, še posebej pogovore o tveganih vedenjih mladostnikov, kot so uporaba alkohola in drog, nasilje, kazniva dejanja, neopravičeni izostanki iz šole, opuščanje šole ter neodgovorno spolno vedenje.

Pri večini spremenljivk so ugotovljene razlike v percepciji staršev in otrok. Mladostniki ocenjujejo, da je v njihovih družinah manj pravil in kaznovanja za tvegano vedenje ter da se starši z njimi manj pogovarjajo o tveganih vedenjih. Katera percepcija je bližje resnici? Ocenjujemo, da percepcija mladostnikov, kajti oni so tisti, ki so kaznovani in katerim se postavljajo pravila. Od njihove percepcije sveta odraslih (v tem primeru staršev in družine) je odvisno tudi njihovo vedenje v prihodnosti (Li, Stanton in Feigelman, 1999; Nelson, Patience in McDonald, 1999; Bašić in Ferić, 2000; Ferić, 2003).

Znano je, da so starši zlasti v obdobju odraščanja svojih otrok zamajani v svoji vlogi in da premalo zaupajo svojim starševskim veččinam. Pomembne so tudi situacije, ko starši mislijo, da so v družini postavljena jasna pravila, da njihovi otroci vedo, katera vedenja se v družini ne odobravajo in za katera bodo kaznovani, ter da se s svojimi otroki dovolj pogosto pogovarjajo o tveganih vedenjih. Pogosto prihaja do nesporazumov v komunikaciji med starši in otroki, kar se lahko kaže kot: »Kako se ti je lahko zgodilo, ko vendar veš, da ...?« Starši mislijo, da so pravilno posredovali informacije, a mladi tega niso razumeli na tak način. Na razumevanje posredovane informacije vplivajo dejavniki, kot so šumi, mesto, čas in situacija, način izgovorjenega, ponavljanje. Pomembno je, da so starši pripravljeni reševati probleme in da od njih ne bežijo, saj s tem prispevajo k temu, da se občasna tvegana vedenja ne utrdijo.

Starši se sprašujejo, koliko nadzora, kaznovanja, govorjenja in pogovarjanja je potrebno in kako vse to organizirati. Naši rezultati kažejo, da starši tolerirajo vedenja mladostnikov, kot so pitje alkohola, nezaščiteni spolni odnosi in neopravičeni izostanki iz šole. Kažejo na majhno doslednost v vedenju staršev, česar se zavedajo tako starši kot mladostniki. Pogovori v družini se najpogosteje nanašajo na zlorabo alkohola in prepovedane droge, najmanj pa na opuščanje šole in neodgovorno spolno vedenje, pri čemer mladi menijo, da se pogovarjajo v družini veliko manj, kot to menijo starši.

Vse to omogoča zaključek o nestrinjanju in nerazumevanju med mladostniki in starši, kar izhaja iz razlike v percepciji opazovanih spremenljivk. Če starši mislijo, da bolj kaznujejo otroke za tvegana vedenja, kot to mislijo mladostniki, je lahko posledica neuskklajenosti tudi to, da se mladi izognejo posledicam in z vedenjem nadaljujejo. Odnos staršev je povezan tako z njihovim osebnim odnosom do teh pojavov kot z javnim odnosom.

Področje je mogoče raziskovati tudi iz drugega zornega kota. Iz tega, kaj je dobrega pri današnji mladini in kako to vpliva na to, kaj je mladim všeč in kaj ne, kaj mladostniki potrebujejo in česa ne. Odgovori na ta vprašanja zajemajo tisto, kar zadovoljuje njihove potrebe, ter tisto, kar jim daje občutek varnosti, ljubljenosti in sposobnosti (Scales, 1999).

Strategije, ki so staršem v pomoč pri vzgoji in krepijo varovalne dejavnike v razvoju otrok in mladostnikov, so:

- pozorno poslušanje mladostnikov (kar ne pomeni svetovati in biti po vsej sili korekten v nekaterih situacijah, temveč biti odprt, vztrajati v pogovorih in si za pogovore vzeti čas);
- poiskati pravi trenutek za pogovor in odziv (včasih je dovolj le sekunda);
- se pogovarjati o vrednotah in etičnosti ravnanj (kaj je prav in kaj ne);
- se usmeriti na najbolj pomembno (ne pa na vse ostalo, le na najbolj pomembno ne);
- sprejeti, da smo kot starši občasno pri otrocih nepopularni (vztrajati v strogosti, ko in če je to treba, in ne doživeti otrokovega "upora" osebno);
- izogibati se preprirom;
- spoštovati otroka;
- mu omogočiti, da se uči iz izkušenj;
- podpirati vključevanje mladih v aktivnosti, kjer bodo razvijali svoje kompetence in pri tem uživali.

Raziskava je bila izvedena na področju Istre na Hrvaškem, zato lahko na osnovi teh podatkov načrtujemo programe preventivnih intervencij na različnih ravneh – delo z družinami in starši ter delo z mladimi. Določimo lahko prednostne naloge ter opredelimo cilje in evalvacijo preventivnih programov za mlade, družine in starše.

5 Literatura

Banks, B. J., Quillen, J. H. (2002). Childhood Discipline: Challenges for Clinicians and Parents. *American Family Physician*, 66, 8. <http://www.aafp.org/afp/20021015/1447.html>.

Bašić, J., Ferić, M. (2000). Rizici u obitelji adolescenata. *Zbornik radova Položaj adolescenata u obitelji*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži i Ministarstvo rada i socijalne skrbi, 81–98.

Burt, M. R., Resnick, G., Novick, E. R. (1998). *Building Supportive Communities for At-Risk Adolescent: It Takes more Than Services*. WA. DC, American Psychology Association,

Cookston, T. J. (1999). Parental Supervision and Family Structure: Effects on Adolescent Problem Behaviors. *Journal of Divorce & Remarriage*, 32, 1/2, 107–122.

Ferić, M. (2002). *Komunikacija u obitelji kao zaštitni i rizični čimbenik za razvoj poremećaja u ponašanju adolescenata*. Magistarsko delo. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Ferić, M. (2003). Obitelj kao čimbenik rizika i zaštite za razvoj poremećaja u ponašanju djece i mladih. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 38, 1, 13–24.

Garner, S. E., Green, P. F., Marcus, C. (1994). *Signs of Effectiveness II: Preventing Alcohol, Tobacco and other Drug Use: A Risk Factor/Resiliency-based Approach*. Washington, DC, Government Printing Office.

Huebner, A. (2000). *Adolescent Growth and Development*. Petersburg: Virginia Cooperative Extension.

Li, X., Stanton, B., Feigelman, S. (1999). *Parental Supervision Can Cut Risky Behaviors of Older Children and Teens*. University of Maryland, <http://www.umm.edu/news/releases/parents.htm>

Lingren, G. H. (b.d.). *High Risk Youth*. <http://ianrpubs.unl.edu/family/g1322.html>

Morin, M. S., Milito, C., Costlow, N. (2001). Adolescents Perceptions of Discipline within Intact Families and Stepfamilies – Statistical Data Included. *Adolescence*, 36, 142, 281–288.

Nelson, V. B., Patience, H. T., McDonald C. D. (1999). Adolescent Risk Behavior and the Influence of Parents and Education. *Journal of the American Board of Family Practice*, 12, 6, 436–443.

Pillay, A. L. (1998). Perception of Family Functioning in Conduct Disordered Adolescent. *South African Journal of Psychology*, 28, 4, 191–196.

Overturf, V. J., Downs, B. (2003). *Adolescent Behavior and Family Relationships*. Presentation at the Annual Meeting of the Population Association of America. Minneapolis, MN, May 1–3.

Raboteg - Šarić, Z., Rogić, I. (2002). *Daleki život, bliski rub. Kvaliteta života i životni planovi mladih na područjima posebne državne skrbi*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji materinstva i mladeži i Institut društvenih istraživanja Ivo Pilar

Scales, C. P. (1999). *Adolescence Issues and Trends*. http://www.hhd.org/apha/2005_program_final.pdf

Torabi, R. M. (2005). *Adult Supervision and Adolescent ATOD Use*. Abstract. American Public Health Association, 133rd Annual Meeting & Exposition, December 10–14, 2005, Philadelphia, PA. http://apha.confex.com/apha/133am/techprogram/paper_108985.htm

Izvirni znanstveni članek, prejet septembra 2006.